

سیدمهدی میردامادی
دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی،
واحد علوم و تحقیقات، تهران
فرهاد لشگرآرا
استادیار دانشگاه آزاد اسلامی،
واحد علوم و تحقیقات، تهران
مژگان طبیب زاده
کارشناس ارشد توسعه روستایی،
دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم
و تحقیقات، تهران

شناسایی چالشهای توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی استان قم

از آنجائی که مهارت یکی از مؤلفه های مهم کارآفرینی است، جامعه و سازمانی می تواند در مسیر توسعه حرکت رو به جلویی داشته باشد که با ایجاد بسترهای لازم منابع انسانی خود را به دانش و مهارت کارآفرینی تجهیز کند. هدف کلی تحقیق شناسایی چالشهای توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی استان قم میباشد. این پژوهش بر اساس هدف از نوع تحقیقات کاربردی و بر مبنای جمع آوری اطلاعات غیرآزمایشی (توصیفی) و از نوع پیمایشی به شمار می رود. ابزار عمده تحقیق پرسشنامه می باشد جامعه آماری تحقیق حاضر ۷۷ نفر از زنان روستایی استان قم و کارشناسان دفتر زنان روستایی وزارت جهادکشاورزی بودند که همگی به صورت سرشماری مورد مطالعه قرار گرفتند. متغیر وابسته تحقیق مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی می باشد. یافته ها نشان داد وضعیت مهارت کارآفرینی اکثر زنان روستایی در حد مطلوب می باشد (۴۳/۴ درصد). نتایج رگرسیون گام به گام نشان داد متغیر چالشهای مدیریتی ۱۰/۳ درصد از تغییرات توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی را تبیین نمود که این بدان مفهوم است که متغیر مزبور بیشترین تأثیر را در توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی داشته است.

واژگان کلیدی: مهارتهای کارآفرینی، زنان روستایی، کارشناسان دفتر زنان روستایی و چالشها.

مقدمه

در عصر کنونی، رشد روز افزون جمعیت، کمبود منابع و امکانات موجود و پیدایش نیازهای اجتماعی واقتصادی جدید چالشهای بزرگ فرا روی کشورهای در حال توسعه می باشد، به گونه ای که بخش عمده ای از این معضلات ریشه در رکود اقتصادی دارند. اما با نگاهی به روند توسعه در کشورهای توسعه یافته می توان دریافت که کارآفرینی ابزاری کارآمد برای کاهش این چالشها به شمار می گردد (رازقندی و درانی، ۱۳۸۶). بسیاری از صاحب نظران بر این عقیده اند پایین بودن سطح مهارتها و تخصص افراد امکان ایجاد اشتغال برای همه از جمله زنان را از بین برده است، در این میان زنان روستایی وضعیتی دشوارتر از هموعان غیر روستایی خود دارند و یکی از راه حلهای برون رفت از این بحران را کارآفرینی می دانند. از آنجایی که مهارت یکی از مؤلفه های مهم کارآفرینی می باشد، لذا شناخت چالشهای گوناگون زنان روستایی کارآفرین، تدابیر و امکان مناسبی را برای برنامه ریزی در جهت رشد و شکوفایی استعدادها و بکارگیری مهارتهای کارآفرینی شاغلین پنهان جامعه روستایی فراهم خواهد ساخت.

کارآفرینان برای راه اندازی و اداره یک کسب و کار موفق، به مهارت های گوناگون نیاز دارند. توانایی در بکارگیری صحیح دانش کسب شده و استفاده از آن در اداره کسب و کار، نمایانگر سطح مهارت تخصصی یک کارآفرین است. این مهارت ها در کسب و کارهای گوناگون متفاوت است، از این رو مسلم است که هر کسب و کاری به مهارت و دانش تخصصی خاص نیاز دارد (احمدپور داریانی و مقیمی، ۱۳۸۰).

بنا به گفته های (Tarakeswara Rao et al, nd) دوام فعالیتهای کارآفرینانه زنان بستگی به مهارت، دانش، استعداد، تواناییهای شغلی و تمایل آنها به مفید بودن در جامعه دارد.

هدایت زنان روستایی به سمت برابری اقتصادی و اجتماعی میسر نمی شود مگر با توسعه مهارتهای کارآفرینی (Lashgarara et al., 2011b). به عبارتی دیگر جامعه و سازمانی می تواند در مسیر توسعه حرکت رو به جلویی داشته باشد که با ایجاد بسترهای لازم منابع انسانی خود را به دانش و مهارت کارآفرینی تجهیز کند تا آنها با استفاده از این توانمندی های ارزشمند، سایر منابع جامعه و سازمان را به سوی ایجاد ارزش و حصول رشد و توسعه، مدیریت و هدایت کند (دلجوی شهیر، ۱۳۸۶).

در ارتباط با چالشهای توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی تحقیقات متعددی صورت گرفته است.

(Choudhary & Rayalwar, ۲۰۱۱) در مقاله خود با عنوان "چالشها و فرصت‌های زنان روستایی کارآفرین در هند" چالشهای اصلی زنان کارآفرین در توسعه مهارت‌هایشان را مواردی از قبیل مشکلات آموزشی، تقسیم زمان بین کار و خانواده، سرمایه شروع کار، وجود واسطه‌ها در دسترسی به مواد اولیه، موانع روانشناختی، مساعدتهای ناکافی، شکست‌های زیاد، فقدان دانش فنی، استعداد و زیرساختهای ضعیف مطرح نمودند.

(Duru, ۲۰۱۱) در مقاله خود با عنوان "چالش‌ها و فرصت‌های کارآفرینی در نیجریه" به این نتیجه رسید که کارآفرینی برای رشد و توسعه اقتصادی لازم بوده و مهارت جزو مؤلفه‌های ضروری آن است، از آنجایی که یکی از چالشهای کارآفرینان فقدان دانش پایه و تکنولوژی می‌باشد لذا باید تجدید نظری بر بخش آموزش با تأکید بر علم و تکنولوژی صورت گیرد جوانان به جای این که منتظر اقدامات دولت باشند خود باید به سمت خوداشتغالی بروند.

(Sathiabama, ۲۰۱۰) در مقاله خود با عنوان "توانمندسازی زنان روستایی و توسعه کارآفرینی" به این نتیجه رسیده است که زنان کارآفرین با یک سری موانع بازاریابی برای تولیداتشان مواجه هستند که این موانع شامل مسئولیتهای خانوادگی می‌باشد و باعث عدم دسترسی به بعضی از فرصتها می‌شود. علاوه از این در بعضی از کشورها با موانعی در رابطه با حق مالکیت دارائی‌هایشان مواجه هستند.

یافته‌های تحقیق (Ahirro & Sadavarte, ۲۰۱۰) با عنوان "محدودیت‌های مالی و اجتماعی زنان کارآفرین روستایی" نشان می‌دهد که عدم شناخت امور مالی، ناتوانی ارائه وثیقه، کمبود سرمایه ثابت اندک، پیچیده بودن فرایند دریافت وام و نگرش منفی بانکها نسبت به زنان و عدم بازپرداخت به موقع اقساط از جمله عوامل مالی محدود کننده کارآفرینی زنان در هند می‌باشد.

گزارش (UNDP, nd) درباره "توسعه کارآفرینی خرد زنان و جوانان" نشان داد که محدودیتها و چالشهای برنامه‌های توسعه کارآفرینی عبارتند از: عدم دسترسی به مؤسسات مالی، کمبود سرمایه اجتماعی، کمبود دانش و مهارت کارآفرینی، عدم وجود تکنولوژی‌های مدرن می‌باشد. همچنین محدودیت‌های دیگری که زنان با آنها مواجه شدند شامل: موانع رفتاری، موانع فرهنگی - اجتماعی، موانع آموزشی، دسترسی به فناوری، دسترسی به خدمات پشتیبانی، دسترسی به زمین و دسترسی به اطلاعات بوده است.

(پور قاسم و همکاران در سال ۱۳۹۰) در مقاله خود تحت عنوان "استلزامات کارآفرینی روستایی در مسیر توسعه" مهمترین چالشهای پیش رو را عدم دسترسی به سرمایه و امکانات، مشکل در عرضه کالاها، امکان ریسک کم‌تر در روستاها و کمبود سازمانهای حمایت کننده مطرح کردند.

ضرورت پرداختن به مقوله کارآفرینی از آن جهت است که با عنایت به

سهم غیر قابل انکار زنان در تولید ملی و توسعه اقتصادی، برنامه‌ریزی جهت اشتغال زنان از مسایل مورد توجه دولتمردان و مسئولان کشور می‌باشد. اما از آنجایی که بخش دولتی توانایی جذب نیروی کار بیشتر را ندارد، لذا ضروری است که شرایط مناسب برای خود اشتغالی و توسعه کارآفرینی برای زنان در ایران فراهم گردد تا زنان با ایجاد شغل و فرصت‌های شغلی بتوانند به بخشی از این معضل جامعه، یعنی بیکاری پایان بخشند (Lashgarara et al, ۲۰۱۱a). همچنین با توجه به این که طرح ایجاد مراکز رشد و توسعه کارآفرینی زنان روستایی از طرف دفتر امور زنان روستایی و عشایری وزارت جهاد کشاورزی از سال ۱۳۸۶ در بسیاری از استان ها اجرا گردیده است و با توجه به نتایج مؤثر آن در ارتقاء و توسعه توانمندی های زنان روستایی استان قم و پیشرفت نسبی طرح، ضرورت تحقیق بدیهی است. در کنار موارد مطروحه فوق، با توجه به سیاستهای کلان وزارت کار در دولت دهم مبنی بر توسعه کارآفرینی و آموزشهای مهارتی، خلاقیت و کاهش تدریجی نرخ بیکاری به ۸/۵ درصد در پایان برنامه پنجم توسعه و نیز ماده ۸۰ برنامه پنجم توسعه (اشتغال) در راستای ایجاد اشتغال پایدار و توسعه کارآفرینی به خوبی بیانگر اهمیت موضوع است.

با جمع بندی مطالب مذکور هدف کلی تحقیق شناسایی چالشهای توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی استان قم و اهداف اختصاصی نیز شامل موارد ذیل میباشد:

۱. بررسی میزان توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی استان قم.
۲. بررسی و شناسایی چالشهای توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی استان قم.

مواد و روشها

از آنجائیکه هدف تحقیق شناسایی چالشهای توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی استان قم می باشد، لذا این پژوهش بر اساس هدف از نوع تحقیقات کاربردی و بر مبنای جمع آوری اطلاعات غیرآزمایشی (توصیفی) و از نوع پیمایشی به شمار می رود. ابزار عمده تحقیق پرسشنامه می باشد. جهت تدوین پرسشنامه ابتدا مبانی نظری موضوع با توجه به منابع و مراجع مربوطه مورد بررسی قرار گرفت، سپس با در نظر گرفتن نتایج مطالعات، پرسشنامه مقدماتی تهیه گردید و پس از اطمینان از روایی^۱ و پایایی^۲ آن و انجام اصلاحات لازم، پرسشنامه نهایی طراحی گردید. به منظور بررسی روایی ابزار تحقیق، پرسشنامه اولیه در اختیار اساتید راهنما، مشاور و متخصصان و صاحب‌نظران مرتبط با موضوع قرار گرفت که پس از انجام اصلاحات و اعمال نظرات، اعتبار پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفت. به منظور حصول پایایی ابزار تحقیق، پرسشنامه تأیید شده بین ۲۰ نفر از پاسخگویان توزیع گردید که پس از تکمیل و جمع آوری پرسشنامه،

1- Validity
2- Reliability

داده ها وارد نرم افزار SPSS شد و ضریب کرونباخ آلفا برای بخش های مختلف و همچنین کل پرسشنامه محاسبه گردید ($\alpha = 0.87$) که بیانگر پایایی مطلوب ابزار تحقیق بود.

جامعه آماری تحقیق حاضر شامل ۵۰ نفر از زنان روستایی استان قم و ۲۷ نفر از کارشناسان دفتر زنان روستایی وزارت جهاد کشاورزی بودند که همگی ۷۷ نفر بصورت سرشماری مورد مطالعه قرار گرفتند.

متغیر وابسته تحقیق توسعه مهارت های کارآفرینی است که شامل مهارت های فردی، مدیریتی و فنی کارآفرینی می باشد و با ۱۶ گویه در قالب طیف ۵ گزینه ای لیکرت سنجیده شده است. از این رو همه گویه ها با هم جمع (Compute) و مجدداً کدبندی (Recode) شدند و از خیلی نامطلوب تا خیلی مطلوب طبقه بندی شدند. پاره ای از این گویه ها عبارتند از:

داشتن پشتکار و مقاومت در کار، توانایی دوراندیشی در کار، درک و فهم رفتارها و توجه به روابط انسانی در محیط کار، مهارت در برقراری ارتباط و مذاکره، توانایی در تصمیم گیری برای حل یک مشکل، برنامه ریزی، مهارت تیم سازی و جلب همکاری در زمینه های مختلف، توانایی اداره تغییر و انتخاب مسیر مناسب و غیره.

متغیرهای مستقل تحقیق نیز عبارتند از:

چالش های فردی، چالش های مدیریتی و چالش های فنی.

به منظور تجزیه و تحلیل داده های جمع آوری شده از نرم افزار SPSS ۱۶ استفاده شد. در آمار توصیفی از جدول توزیع فراوانی، درصد فراوانی، درصد تجمعی، میانگین، نما و انحراف معیار و در آمار استنباطی از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیره بهره گرفته شد.

نتایج

یافته های تحقیق نشان میدهد که متوسط سن زنان روستایی مورد مطالعه در این تحقیق ۳۳ سال می باشد. جوانترین آنها ۲۱ سال و مسن ترین آنها ۵۱ سال داشته اند و متوسط سن کارشناسان مورد مطالعه ۴۰ سال می باشد که جوانترین آنها ۳۵ سال و مسن ترین آنها ۵۱ سال است. بررسی وضعیت تأهل پاسخگویان نشان میدهد که ۳۰ درصد از زنان روستایی با فراوانی ۱۵ نفر از زنان روستایی مجرد و ۷۰ درصد با فراوانی ۳۵ نفر متأهل هستند. همچنین ۲۲ درصد از کارشناسان با فراوانی ۶ نفر مجرد و ۷۷ نفر با فراوانی ۲۱ نفر متأهل هستند.

نتایج حاصل از بررسی سطح تحصیلات پاسخگوهان نشان میدهد ۴۰ درصد از زنان روستایی کارآفرین دارای مدرک کارشناسی هستند که بیشترین فراوانی را دارا بوده اند، ۳۸ درصد دارای مدرک زیردیپلم، ۲۰ درصد دارای مدرک دیپلم، ۲ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد می باشند. ۶۳ درصد از کارشناسان دفتر زنان روستایی وزارت جهاد کشاورزی دارای مدرک کارشناسی ارشد هستند که بیشترین فراوانی را دارند و ۳۷ درصد دارای مدرک کارشناسی هستند. بر اساس یافته های پژوهش ۸۰ درصد از زنان روستایی به گذراندن دوره های آموزشی در زمینه کارآفرینی اشاره داشتند و ۱۸ درصد از پاسخگویان نیز بیان داشتند که در دوره های آموزشی در زمینه کارآفرینی شرکت نکرده اند. بررسی فعالیت زنان روستایی نشان میدهد که ۳۲ درصد از زنان روستایی با فراوانی ۱۶ نفر در زمینه پرورش زنبور عسل فعالیت دارند که بیشترین فراوانی را دارا بوده اند. ۱۸ درصد به کشت گیاهان دارویی، ۲۰ درصد به کشت و تولید زعفران و ۲۸ درصد در زمینه سایر موارد از قبیل بسته بندی خشکبار و پرورش دام و... فعالیت دارند. نتایج نشان میدهد ۵۶ درصد از زنان روستایی تجربه راه اندازی کسب و کار مستقل را داشته اند و ۴۴ درصد از پاسخگویان تجربه راه اندازی کسب و کار مستقل را نداشته اند. میانگین سابقه کار کارشناسان ۱۶ سال، کمترین سابقه ۱۰ سال و بیشترین سابقه ۲۶ سال می باشد.

جدول (۱) توزیع فراوانی وضعیت مهارت های کارآفرینی زنان روستایی استان قم را نشان داده است. یافته های تحقیق حاکی از آن است که اکثریت افراد مورد مطالعه (۴۳/۴ درصد)، اعتقاد دارند وضعیت مهارت کارآفرینی زنان روستایی استان قم در حد مطلوب می باشد.

جدول ۱: توزیع فراوانی وضعیت مهارت کارآفرینی زنان روستایی استان قم (n=۷۷)

طیف ارزیابی	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
نامطلوب (۲۹-۴۲)	۳	۳/۹	۳/۹	۳/۹
متوسط (۴۳-۵۶)	۳۱	۴۰/۳	۴۰/۳	۴۴/۷
مطلوب (۵۷-۷۰)	۳۳	۴۲/۹	۴۳/۴	۸۸/۲
کاملاً مطلوب (۷۱-۸۴)	۹	۱۱/۷	۱۱/۸	۱۰۰
بدون پاسخ	۱	۱/۳		
جمع	۷۷	۱۰۰		

نما: مطلوب میانه: مطلوب

برای آزمون فرضیات تحقیق از ضریب همبستگی پیرسون، استفاده شد، نتایج حاصل از آزمون همبستگی بین متغیرهای تحقیق و توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی طبق جدول (۲) نشان داد بین چالش‌های مدیریتی با توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی رابطه مثبت و معنی داری در سطح ۰/۹۵ وجود دارد در حالیکه بین متغیر چالش‌های فردی و همچنین چالش‌های فنی با توسعه مهارت‌های کارآفرینی رابطه معنی داری وجود ندارد.

جدول ۲: همبستگی بین متغیرهای تحقیق با توسعه مهارت کارآفرینی زنان روستایی

ردیف	متغیرهای تحقیق	متغیر وابسته	نوع ضریب همبستگی	r	p
۱	چالش‌های فردی	پیرسون	پیرسون	۰/۱۶۶	۰/۱۵۴
۲	چالش‌های مدیریتی	توسعه مهارت‌های کارآفرینی	پیرسون	۰/۲۴۳*	۰/۰۳۴
۳	چالش‌های فنی	پیرسون	پیرسون	-۰/۰۰۷	۰/۹۵

* = معنی داری در سطح ۰/۹۵ ** = معنی داری در سطح ۰/۹۹

برای پیش بینی توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی از رگرسیون چندگانه استفاده شده است با استفاده از روش گام به گام (stepwise method) چالش‌های مدیریتی وارد معادله رگرسیون چند متغیره گردیدند، که این بدان مفهوم است که متغیر مزبور بیشترین تأثیر را در توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی داشته است. در این مرحله ضریب همبستگی برابر با $R = ۰/۳۳۹$ و ضریب تعیین برابر با $R^2 = ۰/۱۱۵$ و نیز ضریب تعیین تعدیل شده برابر با $R^2_{AD} = ۰/۱۰۳$ محاسبه گردیده است لذا با مشاهده ضریب تعیین می توان اظهار کرد که متغیر چالش‌های مدیریتی $۱۰/۳$ تغییرات در متغیر وابسته یعنی توسعه مهارت‌های کارآفرینی در زنان روستایی را ایجاد نموده است (جدول ۳) و (جدول ۴).

جدول ۳: مراحل مختلف ورود متغیرهای مستقل در تحلیل رگرسیونی

مراحل	متغیر	R	R square	Adj R square	Std
۱	(X1) چالش‌های مدیریتی	۰/۳۳۹	۰/۱۱۵	۰/۱۰۳	۹/۳۵

جدول ۴: میزان تأثیر متغیر وارد شده در معادله رگرسیون

متغیر	B	B اشتباه استاندارد	Beta	T	Sig.
عدد ثابت	۳۸/۶۳	۶/۳۴۳	-	۶/۰۹	۰/۰۰۰
(X1) چالش‌های مدیریتی	۰/۵۶۳	۰/۱۸۳	۰/۳۳۹	۳/۰۸۱	۰/۰۲۳

بنابراین معادله خط رگرسیون بر اساس β بشرح زیر می باشد:

$$= Y \cdot 0/\beta : X1339$$

بحث و نتیجه گیری

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون نشان داد با استفاده از روش گام به گام متغیر چالشهای مدیریتی وارد معادله رگرسیون چند متغیره گردید.

در این گام متغیر چالشهای مدیریتی با مقدار $R^2/115 = 0$ = مهمترین متغیر تأثیرگذار بر توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی می باشد، و حدود ۱۰/۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته (توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی) را تبیین نموده است. و این بدان مفهوم است که متغیر مزبور بیشترین تأثیر را در توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی داشته است.

پیشنهادات

با توجه به تأثیر چالشهای مدیریتی در توسعه مهارتهای کارآفرینی و اولویت بندیهای مذکور پیشنهاد می گردد:
تدابیر آموزشی لازم جهت افزایش دانش کارآفرینی زنان روستایی همچنین قوانین و مقررات پایدار و اثباتی جهت حمایت از زنان روستایی توسط دستگاههای ذیربط صورت گیرد و زنان کارآفرین باید در تقسیم بین کار و خانواده تعادل برقرار کنند.

این تحقیق که با هدف شناسایی چالشهای توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی استان قم صورت گرفته است نشان داد، داشتن پشتکار، پافشاری و مقاومت در کار، بیشترین مهارت و گویه های توانایی دور اندیشی در کار و مهارت درک و فهم رفتارها و توجه به روابط انسانی در محیط کار، در اولویت های بعدی قرار دارند.

از دیدگاه پاسخگویان جامعه آماری از میان ۱۰ گویه مربوط به تأثیر چالشهای مدیریتی در توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی، فقدان دانش کارآفرینی، مهمترین چالش مدیریتی در توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی و گویه های مدیریت نامناسب زمان بین کار و خانواده، قوانین و مقررات ناپایدار در زمینه حمایت از زنان کارآفرین در اولویت های بعدی قرار دارند

- نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر چالشهای مدیریتی و توسعه مهارتهای کارآفرینی زنان روستایی نشانگر آن است که بین دو متغیر مذکور در سطح ۰/۵ درصد خطا رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد. علی میرزایی و طهماسبی (۱۳۸۹)، Choudhary & Royalwar (۲۰۱۱) & Ahirro & Sadavarte (۲۰۱۰)، Ewco (۲۰۰۵) و (Undp(nd) در تحقیقات خود به نتایج مشابه رسیده اند.

منابع

- ۱- احمدپورداریانی، م و مقیمی، م. (۱۳۸۰). "نقش آموزش کارآفرینی در بهبود دانش صاحبان کسب و کار کوچک". مجله تدبیر، شماره ۱۱۳، صفحه ۲۷-۲۲. قابل دسترسی در وب سایت پایگاه مجلات تخصصی نور. <http://www.noormags.com>
- ۲- دلجوی شهر، ج. (۱۳۸۶). "کارآفرینی در دنیای امروز: زیرساختها - ضرورت و اهمیت". صفحه ۱-۴ قابل دسترسی در: <http://www.asriran.com>
- ۳- رازقندی، ن و درانی، ک. (۱۳۸۶). کنفرانس ملی کارآفرینی، خلاقیت و سازمان های آینده، "استراتژی آموزش کارآفرینی: توسعه و اثربخشی کارآفرینانه". قابل دسترسی در: <http://www.civilica.com>
- ۴- پورقاسم، ف و حیدری، ع و علی بیگی، ا.ج. (۱۳۹۰). استلزامات کارآفرینی روستایی در مسیر توسعه، صفحه ۱-۴ قابل دسترسی در: <http://www.civilica.com>
- ۵- علی میرزایی، ع و طهماسبی، م. (۱۳۸۹). موانع توسعه کارآفرینی زنان روستایی. اولین کنفرانس سالانه مدیریت، نوآوری و کارآفرینی شیراز، ۲۷ و ۲۸ بهمن ۱۳۸۹.
- 6- Ahirrao, J, Sadavarte, M.N.(2010). "Social & financial constraints of rural women entrepreneurship: a case study of Jalna distinct in Maharashtra", The International Referred Research Journal, Vol.2, No(20), pp14-17
- 7-Choudhary, K.N. and Royalwar, A.(2011). "Opportunities and challenges for rural women entrepreneurship in india". Variorum Multi-Disciplinary e-Research Journal, Vol-01, Issue-111, February 2011. From: www.ghws.in/chariti/variorum
- 8-Duru, M.(2011). "Entrepreneurship opportunities and challenges in Nigeria". Business and Management Review 1(1), pp.41-48 From: www.bmr.businessjournalz.org
- 9- EWCO-European Working Conditions Observatory.(2005). Women's entrepreneurship in rural areas. From: <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/2005/10/EEO510NU02.htm>
- 10-Lashgarara, F., Azizan, E. and Mehdizadeh. (2011a). Factors influencing the effectiveness of entrepreneurship courses on agricultural graduates at the Ilam province in Iran. African Journal of Agricultural Research. Vol 6(14), pp. 3428-3431, Available on: <http://www.academicjournals.org/AJAR>
- 11 - Lashgarara, F., Roshani, N. and Omid Najafabadi, M. (2011b). Influencing factors on entrepreneurial skills of rural women (Ilam cities in Iran). African Journal of Business Management. Vol. 5(14), pp. 5536-5540, Available on: <http://www.academicjournals.org/AJBM>
- 12-Sathiabama, K.(2010). "Rural women empowerment and entrepreneurship development". From: <http://www.microfinancegateway.org>
- 13- Sidhu, K and Kaur, S.(2006). "Development of entrepreneurship among rural women". The: j.soc.sci., Vol.13(12), pp.147-149. <http://www.krepublishers.com>
- 14- Tarakeswara Rao, S, Tulasi Rao, G and Suri Ganesh, P. (nd). "Women entrepreneurship in India", The journal of commerce, vol.3, No.3, pp.43-49 From: <http://joc.hcc.edu.pk/articlepdf>
- 15- UNDP.(nd). "Information brief micro entrepreneurship development for women and youth". From: <http://www.undp.org.bd>